

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ

Τεύχος 229, Μάιος - Ιούνιος 2016

• Η Ταξική Διάρθρωση της Ελληνικής Κοινωνίας

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης που δημοσιεύεται στο παρόν τεύχος της ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ, είναι η ταξική διάρθρωση της ελληνικής κοινωνίας, και ο προσδιορισμός εντός αυτής της διάρθρωσης της θέσης της εργατικής τάξης, δηλαδή η σαφής οριοθέτησή της από τις άλλες κοινωνικές τάξεις. Η εμπειρική αποτύπωση της ταξικής διάρθρωσης της ελληνικής κοινωνίας βασίζεται στην επεξεργασία δευτερογενών στοιχείων για την περίοδο 2006-2014. Η ανάλυσή μας για την ταξική διάρθρωση της ελληνικής κοινωνίας βασίζεται σε τρεις παραδοχές. Η πρώτη είναι ότι το βασικό κριτήριο ταξικού προσδιορισμού είναι οικονομικό: η θέση στις σχέσεις παραγωγής. Η δεύτερη παραδοχή είναι ότι οι κοινωνικές τάξεις μπορεί να σχηματίζονται ως μέρος της λειτουργικής άσκησης της κοινωνικής (οικονομικής, πολιτικής, ιδεολογικής) εξουσίας της κυρίαρχης τάξης. Η τρίτη παραδοχή είναι ότι, «δεν μπορεί να υπάρξει κανένας ταξικός ορισμός στο πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο ο οποίος βρίσκεται σε αντίθεση με τον ορισμό στο οικονομικό επίπεδο».

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ • ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΓΣΕΕ

ΕΚΔΟΤΗΣ: Γιάννης Παναγόπουλος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Γιώργος Αργεΐτης, Γιάννης Κουζής, Δημήτρης Κατσορίδας, Γιώργος Κολλιάς, Γιώργος Κρητικίδης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γιώργος Αργεΐτης

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γ. Κολλιάς, Δ. Κατσορίδας

ΓΡΑΦΕΙΑ: Ιουλιανού 24 Αθήνα, Τηλ: 210 8202247, Fax: 210 8202202

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ: www.inegsee.gr • **ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ:** vpetrak@inegsee.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ: ΚΑΜΠΥΛΗ, Αντιγόνης 60,

Τηλ: 210 5156820, Fax: 210 5156811, www.kambili.gr

Η ΤΑΞΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ*

Επιστημονικός Υπεύθυνος: Γιώργος Οικονομάκης

1. Εισαγωγή

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η ταξική διάρθρωση της ελληνικής κοινωνίας, και ο προσδιορισμός εντός αυτής της διάρθρωσης της θέσης της εργατικής τάξης, δηλαδή η σαφής οριοθέτησή της από τις άλλες κοινωνικές τάξεις. Η εμπειρική αποτύπωση της ταξικής διάρθρωσης της ελληνικής κοινωνίας βασίζεται στην επεξεργασία δευτερογενών στοιχείων για την περίοδο 2006-2014.

Η ανάλυσή μας για την ταξική διάρθρωση της ελληνικής κοινωνίας βασίζεται σε τρεις παραδοχές. Η πρώτη είναι ότι το βασικό κριτήριο ταξικού προσδιορισμού είναι οικονομικό: η θέση στις σχέσεις παραγωγής. Η δεύτερη παραδοχή είναι ότι οι κοινωνικές τάξεις μπορεί να σχηματίζονται ως μέρος της λειτουργικής άσκησης της κοινωνικής (οικονομικής, πολιτικής, ιδεολογικής) εξουσίας της κυρίαρχης τάξης. Η τρίτη παραδοχή είναι ότι, «δεν μπορεί να υπάρξει κανένας ταξικός ορισμός στο πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο ο οποίος

βρίσκεται σε αντίθεση με τον ορισμό στο οικονομικό επίπεδο».

Με βάση τις παραπάνω παραδοχές οι κοινωνικές τάξεις διακρίνονται σε «θεμελιώδεις» και σε «μη-θεμελιώδεις» ή «ενδιάμεσες».

Στις «θεμελιώδεις» κοινωνικές τάξεις ανήκουν: α) η καπιταλιστική και η εργατική τάξη που συγκροτούνται εντός του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (ΚΤΠ), β) η παραδοσιακή μικροαστική τάξη που συγκροτείται εντός του τρόπου της απλής εμπορευματικής παραγωγής (ΑΕΠ), γ) η μεσαία αστική τάξη και η νόθα εργατική τάξη που συγκροτούνται εντός του υβριδικού τρόπου παραγωγής (ΥΤΠ).

Στις «μη-θεμελιώδεις» κοινωνικές τάξεις ανήκουν: α) η νέα μικροαστική τάξη που συγκροτείται εντός του ΚΤΠ, β) η νέα μικροαστική τάξη του κρατικού μηχανισμού και γ) η κατώτερη μισθωτή βαθμίδα που περιλαμβάνει κατώτερες βαθμίδες κρατικών υπαλλήλων.

* Το παρόν άρθρο αποτελεί συνοπτική εκδοχή της ομότιτλης μελέτης που υλοποιήθηκε (από τους: **Οικονομάκη Γιώργο, Ζησιμόπουλο Γιάννη, Κατσορίδα Δημήτρη, Κολλιό Γιώργο Κρητικίδη Γιώργο**) ως παραδοτέο (Π.3.4.) στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 2007-2013», Άξονας Προτεραιότητας 2: «Ενίσχυση της προσαρμοστικότητας του ανθρώπινου δυναμικού και των επιχειρήσεων». Ειδικότερα, το παραδοτέο αποτελεί προϊόν της πράξης 4 «Ενίσχυση της επιχειρησιακής ικανότητας του ΙΝΕ ΓΣΕΕ», υποέργο 1, «Σύσταση, οργάνωση και ανάπτυξη λειτουργιών α) Παρατηρητηρίου κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων και πολιτικών και β) μονάδας τεκμηρίωσης και υποστήριξης της θεσμικής εκπροσώπησης της ΓΣΕΕ», η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο εφαρμογής του Επιχειρησιακού Σχεδίου Δράσης του Ινστιτούτου Εργασίας της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας - ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

2. Σχέσεις παραγωγής και τρόπος παραγωγής

Η έννοια των σχέσεων παραγωγής είναι αναγκαία για την ανάλυση της έννοιας του τρόπου παραγωγής. Οι σχέσεις παραγωγής προσδιορίζονται από τη σύνθεση των σχέσεων κυριότητας, κατοχής και χρήσης των μέσων παραγωγής (Οικονομάκης, 2000). Ως χρήση των μέσων παραγωγής ορίζεται η άμεση εργασία, δηλαδή η συμμετοχή ενός ατόμου ή ενός συλλογικού παράγοντα στη διαδικασία της εργασίας με σκοπό την παραγωγή αξιών χρήσης (βλ. Carchedi, 1977). Η κυριότητα ως οικονομική σχέση συνίσταται στην εξουσία επί των μέσων, των αντικειμένων και των αποτελεσμάτων της παραγωγικής διαδικασίας. Σε διάκριση από την τυπική-νομική κυριότητα, η κυριότητα ως (πραγματική) οικονομική σχέση προϋποθέτει την κατοχή των μέσων παραγωγής, δηλαδή τη διοίκηση (διεύθυνση) της παραγωγικής διαδικασίας, τη δυνατότητα να τίθενται τα μέσα παραγωγής σε λειτουργία και την οικειοποίηση αποτελεσμάτων από τη χρήση των μέσων παραγωγής. Με άλλα λόγια η κυριότητα ως οικονομική σχέση υφίσταται ως σχέση ομολογίας (σύμπτωσης-αντιστοιχίας) με τη σχέση κατοχής (διοίκησης) (Οικονομάκης, 2005).

Ο ιδιαίτερος/ειδικός συνδυασμός των τριών παραπάνω σχέσεων συγκροτεί τη «μήτρα» ενός τρόπου παραγωγής (δηλαδή την οικονομική δομή ενός τρόπου παραγωγής) και μορφοποιεί έναν «καθαρό» τρόπο παραγωγής (Οικονομάκης, 2000). Συνεπώς, οι διαφορετικές κοινωνικές τάξεις σχηματίζονται εντός των τρόπων παραγωγής ως αποτέλεσμα της «μήτρας» τους, δηλαδή των σχέσεων παραγωγής που τη συγκροτούν, και είναι «φορείς»

αυτών των σχέσεων (βλ. Althusser, 2003· Μαρξ, 1978-β).

3. Θεμελιώδεις και μη-θεμελιώδεις κοινωνικές τάξεις

Οι κοινωνικές τάξεις προσδιορίζονται «πρωταρχικά (αλλά όχι αποκλειστικά) από τη θέση τους στις σχέσεις παραγωγής» (Jessop, 1985). Επομένως, «ένας πλήρης προσδιορισμός των τάξεων πρέπει να διενεργηθεί σε όρους οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών [παραγόντων]» (Carchedi, 1977: 43).

Είναι αναγκαίο να γίνει σαφές, ωστόσο, ότι «δεν μπορεί να υπάρξει κανένας ταξικός ορισμός στο πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο σε αντίθεση με τον ορισμό στο οικονομικό επίπεδο» (Μηλιός και Οικονομάκης, 2007: 42, σχετικά και 50· Μηλιός και Οικονομάκης, 2008: 15).

Οι κοινωνικές τάξεις που σχηματίζονται εντός ενός τρόπου παραγωγής και είναι «φορείς» των σχέσεων παραγωγής οι οποίες συγκροτούν τη «μήτρα» του, αποτελούν τις «θεμελιώδεις» κοινωνικές τάξεις αυτού του τρόπου παραγωγής. Είναι δηλαδή φορείς των σχέσεων της πραγματικής κυριότητας ή/και της χρήσης.

Οι «μη-θεμελιώδεις» ή «ενδιάμεσες» κοινωνικές τάξεις είναι εκείνες οι κοινωνικές ομάδες ενός τρόπου παραγωγής (εάν υπάρχουν) που δεν είναι «φορείς» των σχέσεων που συγκροτούν τη «μήτρα» του (βλ. Economakis, 2005), δηλαδή, δεν είναι ούτε φορείς της πραγματικής κυριότητας ούτε της χρήσης. Επιπλέον, είναι κοινωνικές ομάδες εκτός των τρόπων παραγωγής (κρατικός μηχανισμός) που επιτελούν εκ-

χωρημένες λειτουργίες της κυρίαρχης τάξης.

Σε ένα δεδομένο κοινωνικό σχηματισμό, ο οποίος «έχει μια ειδική ιστορία, κουλτούρα, οικονομία και πολιτική οργάνωση» (Goodman and Redclift, 1982), μορφοποιείται ένας σύνθετος ταξικός σχηματισμός, καθώς σε αυτόν είναι δυνατόν να συνυπάρχουν περισσότεροι του ενός τρόποι παραγωγής. Στη συνάρθρωση όμως των διαφορετικών τρόπων παραγωγής κυριαρχεί πάντα ένας από αυτούς (βλ. Οικονομάκης, 2000). Σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό «οι δυο βασικές τάξεις [...] όπου και εμφανίζεται η κύρια αντίφαση, είναι οι τάξεις του κυρίαρχου σ' αυτόν τον σχηματισμό τρόπου παραγωγής» και «στους καπιταλιστικούς κοινωνικούς σχηματισμούς [αυτές είναι] η αστική και η εργατική τάξη» (Πουλαντζάς, 1982-β: 28).

Επιπλέον, ο ταξικός σχηματισμός καθίσταται επιπρόσθετα σύνθετος επειδή κοινωνικές τάξεις μπορεί να σχηματίζονται στα πλαίσια της λειτουργικής άσκησης της (οικονομικής, πολιτικής, ιδεολογικής) εξουσίας της κυρίαρχης τάξης. Αυτές οι λειτουργίες μπορεί να εκχωρούνται σε κοινωνικές ομάδες που δεν ανήκουν στην κυρίαρχη τάξη. Σε κάθε περίπτωση, εφόσον αυτές οι τάξεις δεν σχηματίζονται εντός ενός τρόπου παραγωγής, δηλαδή στο οικονομικό επίπεδο (π.χ. συγκροτούνται στον κρατικό μηχανισμό), πρέπει να χαρακτηριστούν ως «μη-θεμελιώδεις» ή ως «ενδιάμεσες» κοινωνικές τάξεις. Ως τέτοιες, χαρακτηρίζονται επίσης και εκείνες οι κοινωνικές τάξεις που δεν είναι «φορείς» των σχέσεων παραγωγής εντός ενός τρόπου παραγωγής.

Ωστόσο, «[α]υτή η προσέγγιση δεν αποκλείει ... την ύπαρξη 'οριακών' κοινωνικών στρωμάτων χωρίς ταξική ένταξη (π.χ., ενδεχομένως ο περιθωριακός πληθυσμός που ιστορικά έχει περιγραφεί ως 'λούμπεν προλεταριάτο')» (Μηλιός και Οικονομάκης, 2007: 25· Μηλιός, 2002).

4. Οι κοινωνικές τάξεις του Καπιταλιστικού Τρόπου Παραγωγής

Το στοιχειώδες χαρακτηριστικό του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (ΚΤΠ) είναι η σύμπτωση της σχέσης κυριότητας και κατοχής στον ταξικό «φορέα» κυριότητας λόγω του χωρισμού του ελεύθερου άμεσου-παραγωγού από την κατοχή των μέσων παραγωγής. Η πραγματική κυριότητα συνεπάγεται ότι ο ελεύθερος εργάτης εργάζεται για την επιβίωσή του προς όφελος του ταξικού «φορέα» της πραγματικής κυριότητας (βλ. σχετικά Οικονομάκης, 2005).

Ωστόσο, για να εμφανιστεί η σχέση μεταξύ πραγματικού ιδιοκτήτη των μέσων παραγωγής και εργάτη ως σχέση μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, απαιτείται μια μεταβολή στην ποσοτική κλίμακα της παραγωγής: ένας κάποιος αριθμός εργατών που βρίσκονται υπό τη διαταγή του ίδιου κεφαλαιοκράτη (Μάρξ, 1978-α). Έτσι, για να εμφανιστεί ο πραγματικός ιδιοκτήτης των μέσων παραγωγής ως «κεφάλαιο» (εξουσία επί της εργασιακής διαδικασίας και διεύθυνσή της) και ο άμεσος παραγωγός ως «εργάτης», η κλίμακα της παραγωγής, και συνεπώς ο όγκος του κεφαλαίου που απασχολείται από έναν ατομικό επιχειρηματία (και ως εκ τούτου και ο αριθμός των απασχολούμενων απ' αυτόν μισθωτών εργατών σε κάθε δεδομένη χρονική στιγμή), πρέπει να είναι τέτοιος που ο καπιταλιστής

απαλλάσσεται πλήρως από την άμεση εργασία, δηλαδή, αποστοιχίζεται πλήρως από τη σχέση χρήσης, έτσι που «να του επιτρέπεται να εμφανίζεται απλά σαν καπιταλιστής, σαν αξιωματούχος επιβλέπων» (Μαρξ, χωρίς χρονολογία έκδοσης). Μόνο υπ' αυτήν την έννοια οι καπιταλιστές είναι «μη-εργαζόμενοι» και «τα μέσα παραγωγής [...] είναι ιδιοκτησία των μη-εργαζόμενων (καπιταλιστών)» (Hindess and Hirst, 1979: 10). Αυτήν την πλήρη απαλλαγή του πραγματικού ιδιοκτήτη των μέσων παραγωγής από την ανάγκη της άμεσης εργασίας (ή την πλήρη αποστοίχισή του από τη σχέση χρήσης) ονομάζουμε *αναγκαία συνθήκη* για τον ΚΤΠ. Αυτή η αναγκαία συνθήκη μετασχηματίζει το στοιχειώδες χαρακτηριστικό της «μήτρας» του ΚΤΠ σε *ειδικό* (Οικονομάκης, 2005).

Με βάση τα παραπάνω οι θεμελιώδεις τάξεις που συγκροτούνται εντός του ΚΤΠ είναι η αστική τάξη ως φορέας της σχέσης της πραγματικής κυριότητας και η εργατική τάξη ως φορέας της σχέσης χρήσης. Στην αστική τάξη εντάσσονται εκτός από τους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής και οι *top managers* καθώς ασκούν τις εξουσίες της κυριότητας και κατοχής (πραγματική κυριότητα), δηλαδή επιτελούν λειτουργίες του κεφαλαίου (βλ. Οικονομάκης, 1999).

Στο πλαίσιο του ΚΤΠ συγκροτείται ως μη-θεμελιώδης τάξη η νέα μικροαστική τάξη. Αποτελείται από ένα ειδικό είδος μισθωτών εργαζομένων (χαμηλότερου επιπέδου μάνατζερς, επιβλέποντες) που έχει ως αποκλειστική λειτουργία να επιτελεί την εργασία της διοίκησης-επιτήρησης (ως *αντίθετης στην εκτέλεση της άμεσης εργασίας*). Συνεπώς, οι μισθωτοί εργαζόμενοι

που ανήκουν σε αυτήν την ειδική κατηγορία της μισθωτής εργασίας δεν εκτελούν αποκλειστικά τη λειτουργία της εργασίας αλλά αντιθέτως *εξασκούν εκχωρημένες εξουσίες του κεφαλαίου*. Επομένως, αν και εκμεταλλεούμενοι, δεν αποτελούν ούτε φορείς της σχέσης χρήσης αλλά ούτε και φορείς της πραγματικής κυριότητας (*Μηλιός και Οικονομάκης, 2007*· βλ. Πουλιαντζάς, 1982-β). Με άλλα λόγια, αν για την ταξική ένταξη στην εργατική τάξη (δηλαδή την τάξη «φορέα» της σχέσης χρήσης εντός του ΚΤΠ) προϋποτίθεται, ως καταρχήν οικονομικό κριτήριο, η σχέση εκμετάλλευσης (ως παραγωγή υπεραξίας), η σχέση εκμετάλλευσης δεν ταυτίζεται με την ταξική ένταξη στην εργατική τάξη (Μηλιός και Οικονομάκης, 2007).

5. Οι κοινωνικές τάξεις των μη καπιταλιστικών τρόπων παραγωγής

Σε συνθήκες πλήρους εμπλοκής (δέσμευσης) του πραγματικού ιδιοκτήτη στην εργασιακή διαδικασία ή σε συνθήκες μη-πλήρους απαλλαγής του, υπάρχουν διακριτοί μη-καπιταλιστικοί τρόποι παραγωγής. Η πρώτη περίπτωση είναι η επονομαζόμενη απλή εμπορευματική παραγωγή (ΑΕΠ). Η δεύτερη, είναι η περίπτωση του τρόπου παραγωγής που ορίζουμε ως υβριδικό (ΥΤΠ) (Οικονομάκης, 2000· Economakis, 2005).

Η ΑΕΠ αναφέρεται σε έναν ιδιαίτερο συνδυασμό των τριών σχέσεων που συνθέτουν τις σχέσεις παραγωγής: ομολογία της σχέσης κυριότητας και κατοχής (πραγματική κυριότητα) με τη χρήση, δηλαδή σύμπτωση της πραγματικής κυριότητας με τη χρήση σε έναν ταξικό «φορέα» (Οικονομάκης, 2000). Στην απλή εμπορευματική

παραγωγή ορίζεται μία κοινωνική τάξη, η *παραδοσιακή μικροαστική τάξη*. Ο εμπορευματοπαραγωγός (αυτοαπασχολούμενος) της παραδοσιακής μικροαστικής τάξης δεν χρησιμοποιεί στην παραγωγή εργάτες αλλά «[σ]αν κάτοχος των μέσων παραγωγής είναι καπιταλιστής, σαν εργάτης είναι μισθωτός εργάτης του εαυτού του» (Μαρξ, 1984: 455-457).

Η παραδοσιακή μικροαστική τάξη ανήκει στις θεμελιώδεις κοινωνικές τάξεις, εφόσον ο εμπορευματοπαραγωγός (αυτοαπασχολούμενος) είναι φορέας των σχέσεων παραγωγής. Συγχωνεύει σε ένα πρόσωπο (σε μια ταξική θέση) τη λειτουργία του κεφαλαίου (κυριότητα συν κατοχή των μέσων παραγωγής) με τη λειτουργία της εργασίας (χρήση των μέσων παραγωγής). Αυτές οι ενοποιημένες λειτουργίες (όντας ενοποιημένες) παύουν να είναι λειτουργίες του κεφαλαίου και της εργασίας.

Επιπλέον, η πραγματική κυριότητα και η χρήση είναι αξεχώριστες λειτουργίες μιας «συλλογικής οντότητας που αποτελείται από όλα τα μέλη της οικογένειας που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στην (τεχνική) διαδικασία παραγωγής», η οποία οργανώνεται «στη βάση των σχέσεων συγγένειας εντός της στοιχειώδους οικογενειακής μονάδας» (Dedoussopoulos, 1985: 172-173), δηλαδή στη βάση της *απλήρωτης οικογενειακής εργασίας*. Ο σχηματισμός αυτής της «συλλογικής οντότητας», στη βάση της σύμπτωσης της πραγματικής κυριότητας με τη χρήση σε έναν ταξικό «φορέα», σημαίνει ότι η πραγματική κυριότητα δεν οδηγεί σε σχέσεις εκμετάλλευσης εντός αυτού του τρόπου παραγωγής (Dedoussopoulos, 1985: 146, 171-172). Συνεπώς, στην παραδοσιακή μικροαστική

τάξη, εκτός από τον ιδιοκτήτη μιας παραγωγικής μονάδας (αυτοαπασχολούμενο) εντάσσονται και τα (απλήρωτα) συμβοηθούμενα μέλη.

Ο ΥΤΠ είναι ο τρόπος παραγωγής στον οποίο η απλήρωτη (οικογενειακή) εργασία συνυπάρχει με οριακή (ως προς τον αριθμό) αλλά μονίμως μισθωμένη (μη-οικογενειακή) εργασία. Έτσι, αυτός ο τρόπος παραγωγής σχηματίζεται από τον συνδυασμό στοιχείων που αναφέρονται τόσο στις καπιταλιστικές όσο και στις απλο-εμπορευματικές σχέσεις παραγωγής. Δηλαδή, όπως στον ΚΤΠ, υπάρχει μονίμως μισθωμένη (ξένη) εργασία, και, όπως στην ΑΕΠ, ο «φορέας» της πραγματικής κυριότητας (η οικογενειακή «συλλογική οντότητα») είναι επίσης «φορέας» της χρήσης. Γι' αυτό και αποκαλούμε αυτόν τον τρόπο παραγωγής υβριδικό.

Η διαφοροποίηση ως προς τον ΚΤΠ συνίσταται στο γεγονός ότι στον ΥΤΠ ο «φορέας» της πραγματικής κυριότητας είναι επίσης «φορέας» της χρήσης. Επομένως μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η κλίμακα της παραγωγής στον ΥΤΠ είναι τέτοια και ο αριθμός των μισθωτών απασχολούμενων είναι τέτοιος ώστε ο εργοδότης (η «συλλογική οντότητα») να *απαλλάσσεται μόνο μερικώς από τη χρήση των μέσων παραγωγής*. Με άλλα λόγια, εν συγκρίσει προς τον ΚΤΠ, στην περίπτωση του ΥΤΠ το στοιχειώδες χαρακτηριστικό (ομολογία της σχέσης κυριότητας και κατοχής) δεν συνοδεύεται από την αναγκαία συνθήκη (πλήρης απαλλαγή του πραγματικού ιδιοκτήτη από την άμεση εργασία).

Σε σύγκριση προς την ΑΕΠ, ο ΥΤΠ διαφοροποιείται από το γεγονός ότι ο «φο-

ρέας» της χρήσης (μισθωτή εργασία) δεν είναι ούτε «φορέας» κυριότητας ούτε «φορέας» κατοχής. Εφόσον υπάρχει μη-σύμπτωση της χρήσης με την πραγματική κυριότητα για τον ταξικό «φορέα» της χρήσης, αναδύεται μια σχέση εκμετάλλευσης εντός του ΥΤΠ. Επομένως εντός του ΥΤΠ συγκροτούνται δυο κοινωνικές τάξεις. Και οι δύο είναι θεμελιώδεις, εφόσον είναι φορείς σχέσεων παραγωγής. Η μεσαία αστική τάξη η οποία αποτελείται από τους «μικρούς εργοδότες» και τα συμβοηθούντα μέλη τους και είναι «φορέας» της πραγματικής κυριότητας και της χρήσης. Η τάξη των μισθωτών εργαζομένων άμεσων παραγωγών, η οποία είναι «φορέας» μόνο της χρήση στον ΥΤΠ (μισθωτή εργασία) μπορεί να αποκληθεί «*νόθα εργατική τάξη*» σε διάκριση προς την εργατική τάξη που συγκροτείται αποκλειστικά εντός του ΚΤΠ (βλ. Οικονομάκης, 2000· Economakis, 2005).

6. Πρακτικά όρια διαχωρισμού των τρόπων παραγωγής και κοινωνικές τάξεις

Στη βάση της ανάλυσης που προηγήθηκε, προκύπτει ότι ο διαχωρισμός των κοινωνικών τάξεων στο επίπεδο των τρόπων παραγωγής δεν μπορεί παρά να είναι αποτέλεσμα του διαχωρισμού - προσδιορισμού των διαφορετικών τρόπων παραγωγής (Οικονομάκης, 2000). Με δεδομένο ότι ορίζονται σαφώς οι «φορείς» (και οι «μη-φορείς») της πραγματικής κυριότητας, ο προσδιορισμός των ορίων διαχωρισμού των διαφορετικών τρόπων παραγωγής και άρα των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων, εξαρτάται από το «βαθμό» στον οποίο οι «φορείς» της πραγματικής κυρι-

ότητας αποτελούν (ή δεν αποτελούν) και «φορείς» της σχέσης χρήσης. Ο «βαθμός» αυτός συναρτάται με τον αριθμό των απασχολούμενων μισθωτών ή τη μη-απασχόληση μισθωτών. Άρα, το κριτήριο για τον πρακτικό διαχωρισμό των κοινωνικών τάξεων είναι ο αριθμός των μισθωτών που απασχολούνται ανά εργασιακή - παραγωγική μονάδα.

Με βάση το θεωρητικό μας πλαίσιο και λαμβάνοντας υπόψη τα όρια διαχωρισμού των τρόπων παραγωγής που αναδεικνύονται μέσα από τη σχετική βιβλιογραφική επισκόπηση (Λένιν, 1988· Μουζέλης, 1978· Wright, 1983, 1997· Πουλαντζάς, 1982-β· Παπαδόπουλος, 1987· Κάππος, 2004· Οικονομάκης, 2000), κάνουμε τους εξής συλλογισμούς:

Η ΑΕΠ σημαίνει μηδενική μισθωτή απασχόληση.

Επομένως, ο ΥΤΠ υφίσταται όταν η μισθωτή απασχόληση είναι τουλάχιστον ίση με 1. Το ζήτημα εδώ είναι ποιο είναι το σημείο διαχωρισμού μεταξύ ΥΤΠ και ΚΤΠ, δηλαδή ποιο είναι το ποσοτικό εκείνο όριο πέραν του οποίου συντελείται εκείνη η αλλαγή στην κλίμακα παραγωγής που συνεπάγεται την αποστοίχιση του ιδιοκτήτη από τη χρήση των μέσων παραγωγής.

Είναι σαφές, ότι ένας αυστηρός καθορισμός ορίων μεταξύ ΥΤΠ και ΚΤΠ – δεδομένου ότι αυτός συντελείται σε ένα υψηλό επίπεδο αφαίρεσης – καθίσταται προβληματικός. Συνεπώς, θεωρούμε πως υφίσταται «μια πλατειά ζώνη απροσδιοριστίας» μεταξύ ΥΤΠ και ΚΤΠ (Οικονομάκης, 2000: 400), αυτό που θα ονομάσουμε «*γκρίζα ζώνη*». Λαμβάνοντας υπόψη τη σχετική βιβλιογραφική ανασκόπηση (Λένιν, 1988·

Οικονομάκης, 2000· Wright, 1997· Που-
λαντζάς, 1982-β), θεωρούμε ότι η «γκρί-
ζα ζώνη» εκτείνεται για επίπεδα μισθωτής
απασχόλησης από 5 έως και 8.

Εφόσον σε κάθε παραγωγική διαδικασία
όπου εμφανίζονται σχέσεις εκμετάλλευ-
σης καταγράφεται κατ' ελάχιστον ένας ερ-
γοδότης και ένας μισθωτός, τα αριθμητικά
όρια των τρόπων παραγωγής μπορούν να
συνοψιστούν στον παρακάτω πίνακα.

**Πίνακας 1: Τρόποι παραγωγής:
αριθμητικά όρια**

Τρόπος παραγωγής	Απασχολούμενοι/μισθωτοί
ΑΕΠ	1 απασχολούμενος/0 μισθωτοί
ΥΤΠ	2-5 απασχολούμενοι/1-4 μισθωτοί
«Γκρίζα ζώνη» μεταξύ ΥΤΠ και ΚΤΠ	6-9 απασχολούμενοι/5-8 μισθωτοί
ΚΤΠ	10≤ απασχολούμενοι/9≤ μι- σθωτοί

7. Οι κοινωνικές τάξεις του κρατικού μηχανισμού και των κρατικών επιχειρήσεων

Εντός του κρατικού μηχανισμού συ-
γκροτούνται τρεις μη-θεμελιώδεις κοινο-
νικές τάξεις καθώς δεν μπορούν να ορι-
στούν με βάση το οικονομικό κριτήριο,
δηλαδή ως φορείς σχέσεων παραγωγής
που συγκροτούν τη «μήτρα» τρόπου πα-
ραγωγής. Αυτές είναι: η νέα μικροαστική
τάξη, η ανώτερη κρατική γραφειοκρατία
και η κατώτερη μισθωτή βαθμίδα.

Η νέα μικροαστική τάξη του κρατικού
μηχανισμού ασκεί «εκχωρημένη από το κα-
πιταλιστικό κράτος εξουσία στο όνομα του
καπιταλιστικού συστήματος κατά τη δια-

δικασία της αναπαραγωγής του» (Μηλιός
και Οικονομάκης, 2007: 32). Πρόκειται για
«δημοσίους υπαλλήλους [...] που στελε-
χώνουν τους μηχανισμούς άσκησης της
πολιτικής (και ιδεολογικής) εξουσίας της
αστικής τάξης (κρατική γραφειοκρατία,
εκπαιδευτικοί, στρατιωτικοί κ.ο.κ.)» (όπ.π.:
33) και οι οποίοι αμείβονται από τα κρατικά
έσοδα (βλ. Κάππος, 1987). Δηλαδή, είναι
εργαζόμενοι που δεν ανταλλάσσουν την
εργασία τους με κεφάλαιο και άρα «δεν
μπορούν να καταχωρηθούν στην εργατική
τάξη, με βάση το καταρχήν οικονομικό κρι-
τήριο της θέσης τους στις σχέσεις παρα-
γωγής» (μη-παραγωγική εργασία) (όπ.π.:
33). Όμως, σε σχέση με τους εργαζόμε-
νους που ανήκουν στην νέα μικροαστική
τάξη του ΚΤΠ, «ασκούν ίδιου τύπου κοινο-
νικές λειτουργίες εντός της καπιταλιστικής
αναπαραγωγής, καίτοι σε διαφορετικά κοι-
νωνικά επίπεδα» (όπ.π.: 32), και άρα μπο-
ρούν να θεωρηθούν ως μία τάξη.

Αντίθετα προς τη νέα μικροαστική τάξη
του κρατικού μηχανισμού, οι κατώτερες
βαθμίδες κρατικών υπαλλήλων (π.χ. τεχνί-
τες, καθαρίστριες των δημοσίων υπηρεσι-
ών) δεν επιτελούν λειτουργίες που εξασφα-
λίζουν τη συνοχή της κρατικής εξουσίας
ή τη συστηματοποίηση και διάδοση της
κυρίαρχης ιδεολογίας. Εφόσον οι κατώ-
τερες βαθμίδες των δημοσίων υπαλλήλων
δεν σχηματίζονται ταξικά στο οικονομικό
επίπεδο (και επομένως δεν είναι «φορείς»
συνθετουσών σχέσεων), με βάση τις θεω-
ρητικές παραδοχές που έχουμε θέσει, δεν
μπορούν να ενταχθούν σε μια θεμελιώδη
κοινωνική τάξη του καπιταλισμού, όπως
την εργατική, αλλά μάλλον θα πρέπει να
συμπεριληφθούν στις μη-θεμελιώδεις ή
ενδιάμεσες κοινωνικές τάξεις, έστω σε

κατώτερη ιεραρχικά βαθμίδα, ως σηματοδότηση της εν δυνάμει, ή κατά Πουλαντζά (1982-β), «αντικειμενικής πόλωσης» τους προς την εργατική τάξη. Θα ονομάζουμε τις κατηγορίες αυτές «κατώτερη μισθωτή βαθμίδα», σε διάκριση προς τη νέα μικροαστική τάξη του κρατικού μηχανισμού.

Οι ανώτεροι κρατικοί υπάλληλοι, οι «κορυφές των κρατικών μηχανισμών», δεν μπορούν να ενταχθούν στην αστική (καπιταλιστική) τάξη στη βάση του οικονομικού κριτηρίου (θέση στις σχέσεις παραγωγής), εφόσον οι «κορυφές» αυτές δεν σχηματίζονται ταξικά στο οικονομικό επίπεδο και επομένως δεν είναι φορείς σχέσεων παραγωγής. Έτσι, δεν μπορούν να ενταχθούν σε μια θεμελιώδη κοινωνική τάξη του καπιταλισμού, όπως την καπιταλιστική, αλλά μάλλον θα πρέπει να συμπεριληφθούν στις μη-θεμελιώδεις ή ενδιάμεσες κοινωνικές τάξεις, έστω σε ανώτερη της νέας μικροαστικής τάξης ιεραρχικά βαθμίδα, ως σηματοδότηση της εν δυνάμει ταξικής πόλωσή τους προς την καπιταλιστική τάξη. Στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε ωστόσο να προσδιοριστεί, στη βάση των πολιτικο-ιδεολογικών κριτηρίων, η διαφοροποίηση αυτών των «κορυφών» από τις ενδιάμεσες και ανώτερες μερίδες της νέας μικροαστικής τάξης που στελεχώνουν τους κρατικούς μηχανισμούς, και να δειχτεί ότι οι «κορυφές» των μηχανισμών του κράτους τείνουν να «*ασκούν ίδιου τύπου κοινωνικές λειτουργίες*» με την καπιταλιστική τάξη. Μια προσέγγιση θα ήταν να δεχτούμε ότι αυτές οι «κορυφές», σε διάκριση προς τη νέα μικροαστική τάξη που στελεχώνει τους μηχανισμούς του καπιταλιστικού κράτους, ασκούν άμεσα (ήτοι μη-εκχωρημένη από άλλους) εξουσία για την αναπα-

ραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος, στα πλαίσια της «σχετικής αυτονομίας» του κράτους (βλ. σχετικά Πουλαντζάς, 1982-α: κεφ. IV Οικονομάκης και Μπούρας, 2007), και επομένως συγκροτούνται «*με αστική αντικειμενική πόλωση*», για να παραφράσουμε τον Πουλαντζά. Θα ονομάζουμε στη συνέχεια τις «κορυφές» των μηχανισμών του καπιταλιστικού κράτους «*ανώτερη κρατική γραφειοκρατία*», σε διάκριση προς τη νέα μικροαστική τάξη του κρατικού μηχανισμού.

Ειδικότερη προσέγγιση απαιτούν οι κρατικές επιχειρήσεις: κρατικές βιομηχανίες κ.λπ. Αυτές τις θεωρούμε μια ειδική απλώς μορφή καπιταλιστικής επιχείρησης για την οποία ισχύουν γενικά όλοι οι βασικοί προσδιορισμοί μας επί του ΚΤΠ, άρα και των κοινωνικών τάξεων στα πλαίσιά του. Η σημαντικότερη διαφορά των επιχειρήσεων αυτών είναι πως η νομική ιδιοκτησία ανήκει στο κράτος, δηλαδή στο «*συλλογικό κεφαλαιοκράτη*», και όχι σε *ατομικούς καπιταλιστές, μετόχους* (βλ. Οικονομάκης, 2000: Carchedi, 1977), και επομένως οι μισθωτές τάξεις αμείβονται από «*κρατικό κεφάλαιο*» (Κάππος, 1987). Σε όρους «*πραγματικής ιδιοκτησίας*» (πραγματικής – οικονομικής – κυριότητας), στις επιχειρήσεις κρατικής ιδιοκτησίας όπως και στις μετοχικές εταιρείες ο μάντζερ αποτελεί «*προσωποποίηση του κεφαλαίου*, [που] βρίσκεται σε αντίθεση με τον εργάτη/εκμεταλλευόμενο/μη-ιδιοκτήτη/παραγωγό» (Carchedi, 1977: 129-130). Επομένως, εντός των κρατικών επιχειρήσεων οι κοινωνικές τάξεις που συγκροτούνται είναι: η καπιταλιστική τάξη αποτελούμενη από τους μάντζερς, η νέα μικροαστική τάξη του ΚΤΠ και η εργατική τάξη.

8. Εμπειρική διερεύνηση

Για την εμπειρική διερεύνηση της ταξικής διάρθρωσης της ελληνικής κοινωνίας και τον προσδιορισμό των κοινωνικών τάξεων στην υπό μελέτη περίοδο (2006 - 2014), αξιοποιούνται τα στοιχεία από τις έρευνες εργατικού δυναμικού που αφορούν στην κατανομή του εργατικού δυναμικού με βάση: α) την εργασιακή κατάσταση, β) το ιδιοκτησιακό καθεστώς της επιχείρησης, γ) το είδος της εργασίας που προκύπτει

από το μονοψήφιο/διψήφιο επάγγελμα της πρώτης απασχόλησης, δ) τη θέση στο επάγγελμα, ε) την εποπτεία-συντονισμό ή τη μη-εποπτεία-συντονισμό άλλων μισθωτών, στ) το μέγεθος της επιχείρησης.

Στον Πίνακα 2 αποτυπώνονται οι κοινωνικές τάξεις με βάση την κοινωνική διαίρεση της εργασίας. Η ομαδοποίησή τους έγινε βάσει των διαθέσιμων στοιχείων για το σύνολο του εργατικού δυναμικού.

Πίνακας 2. Θεμελιώδεις και μη-θεμελιώδεις ή ενδιάμεσες κοινωνικές τάξεις με βάση την κοινωνική διαίρεση της εργασίας

Κοινωνική διαίρεση της εργασίας	Κοινωνική τάξη
Θεμελιώδεις κοινωνικές τάξεις	
ΚΤΠ: ιδιωτικές (καπιταλιστικές) επιχειρήσεις	Καπιταλιστική τάξη (1)
	Εργατική τάξη (3)
ΑΕΠ	Παραδοσιακή μικροαστική τάξη: αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό (4)
ΥΤΠ	Μεσαία αστική τάξη: εργοδότες (5)
	Νόθα Εργατική τάξη (6)
Συμβοηθούντα μέλη ΑΕΠ και ΥΤΠ*	Παραδοσιακή μικροαστική τάξη και μεσαία αστική τάξη (7)
«Γκρίζα ζώνη» μεταξύ ΥΤΠ και ΚΤΠ	Μεσαία αστική τάξη ή Καπιταλιστική τάξη (8)
	Νόθα εργατική τάξη ή Εργατική τάξη (10)
ΚΤΠ: κρατικές(καπιταλιστικές)	Καπιταλιστική τάξη: Μάνατζερς κρατικών καπιταλιστικών επιχειρήσεων (14)
	Εργατική τάξη (16)
Μη-θεμελιώδεις ή ενδιάμεσες κοινωνικές τάξεις	
ΚΤΠ : ιδιωτικές (καπιταλιστικές) επιχειρήσεις	Νέα μικροαστική τάξη του ΚΤΠ (2)
«Γκρίζα ζώνη» μεταξύ ΥΤΠ και ΚΤΠ	Νέα μικροαστική τάξη του ΚΤΠ (9)
Κρατικός μηχανισμός	Ανώτερη κρατική γραφειοκρατία (11)
	Νέα μικροαστική τάξη του κρατικού μηχανισμού (12)
	Κατώτερη μισθωτή βαθμίδα (13)
ΚΤΠ: κρατικές (καπιταλιστικές) επιχειρήσεις	Νέα μικροαστική τάξη του ΚΤΠ (15)

* Παρουσιάζονται ως ενοποιημένη ομάδα λόγω έλλειψης στοιχείων για την κατανομή τους ανά τάξη μεγέθους επιχείρησης

Από την ανάλυση των δευτερογενών στοιχείων προκύπτει η εικόνα της ταξικής διάθρωσης στην ελληνική κοινωνία και η θέση της εργατικής τάξης. Στη βάση του Πίνακα 2, τα συγκεντρωτικά μεγέθη των κοινωνικών τάξεων αποτυπώνονται στον Πίνακα 3 (ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης) και στον Πίνακα 4 (ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού, όπου και προστίθενται οι άνεργοι). Τέλος, οι Πίνακες 5 και 6 παρουσιάζουν τις εν δυνάμει ταξικές πολώσεις που διαμορφώνονται στην ελληνική κοινωνία.

**Πίνακας 3. Κοινωνικές τάξεις ως % της συνολικής απασχόλησης, 2006-2014
(Β' τρίμηνο)**

Κοινωνική τάξη	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Καπιταλιστική τάξη (1+14)	1,32	1,37	1,37	1,18	1,00	1,00	1,18	1,28	0,94
Παραδοσιακή μικροαστική τάξη: αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό (4)	21,36	21,05	20,64	20,91	21,77	22,74	24,40	25,32	24,77
Μεσαία αστική τάξη: εργοδότες (5)	6,13	6,11	6,30	6,62	6,31	6,17	5,60	5,20	4,95
Παραδοσιακή μικροαστική τάξη και Μεσαία αστική τάξη: συμβοηθούντα μέλη (7)	5,92	5,89	5,30	5,30	5,18	5,29	4,62	4,58	4,32
Μεσαία αστική τάξη ή Καπιταλιστική τάξη (8)	1,43	1,38	1,43	1,37	1,18	1,13	1,12	0,99	0,73
Ανώτερη κρατική γραφειοκρατία (11)	0,28	0,31	0,28	0,25	0,24	0,21	0,21	0,21	0,27
Νέα μικροαστική τάξη (2+9+12+15)	19,37	19,63	19,71	19,73	20,41	21,13	21,92	22,28	21,61
Εργατική τάξη (3+16)	20,08	20,01	20,48	19,42	18,78	18,26	18,63	18,95	20,22
Νόθα εργατική τάξη (6)	13,46	13,21	13,96	14,83	14,75	14,25	12,86	11,60	12,92
Νόθα εργατική τάξη ή Εργατική τάξη: «γκρίζα ζώνη» (10)	7,93	8,39	8,17	7,87	7,89	7,74	7,13	7,17	7,07
Κατώτερη μισθωτή βαθμίδα (13)	2,71	2,64	2,36	2,52	2,48	2,07	2,33	2,41	2,21
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή: ΓΓ ΕΛΣΤΑΤ, ΕΕΔ, επεξεργασία δική μας

**Πίνακας 4. Οι κοινωνικές τάξεις ως % του εργατικού δυναμικού, 2006-2014
(Β' τρίμηνο)**

Κοινωνική τάξη	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Καπιταλιστική τάξη (1+14)	1,21	1,26	1,27	1,07	0,88	0,84	0,90	0,93	0,69
Παραδοσιακή μικροαστική τάξη: αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό (4)	19,47	19,33	19,13	19,02	19,16	18,99	18,60	18,41	18,19
Μεσαία αστική τάξη: εργοδότες (5)	5,59	5,61	5,84	6,03	5,56	5,15	4,27	3,78	3,64
Παραδοσιακή μικροαστική τάξη και Μεσαία αστική τάξη: συμβοηθούντα μέλη (7)	5,39	5,41	4,91	4,83	4,56	4,42	3,52	3,33	3,17
Μεσαία αστική τάξη ή Καπιταλιστική τάξη (8)	1,30	1,27	1,33	1,25	1,04	0,95	0,85	0,72	0,53
Ανώτερη κρατική γραφειοκρατία (11)	0,26	0,29	0,26	0,23	0,21	0,17	0,16	0,15	0,20
Νέα μικροαστική τάξη (2+9+12+15)	17,66	18,02	18,27	17,95	17,96	17,64	16,71	16,20	15,87
Εργατική τάξη (3+16)	18,30	18,37	18,98	17,66	16,53	15,24	14,20	13,78	14,85
Νόθα εργατική τάξη (6)	12,27	12,13	12,94	13,49	12,98	11,90	9,80	8,43	9,49
Νόθα εργατική τάξη ή Εργατική τάξη: «γκρίζα ζώνη (10)	7,23	7,71	7,58	7,16	6,94	6,46	5,43	5,21	5,19
Κατώτερη μισθωτή βαθμίδα (13)	2,47	2,42	2,19	2,29	2,18	1,73	1,78	1,75	1,62
Άνεργοι (17)	8,86	8,19	7,33	9,04	11,99	16,51	23,77	27,31	26,56
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή: ΓΓ ΕΛΣΤΑΤ, ΕΕΔ, επεξεργασία δική μας

Πίνακας 5. Ανώτερες, μεσαίες και εργατικές-λαϊκές τάξεις ως % της συνολικής απασχόλησης, 2006-2014 (Β' τρίμηνο)

Κοινωνικές τάξεις	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ανώτερες τάξεις (1+11+14)*	1,61	1,68	1,64	1,43	1,24	1,21	1,39	1,49	1,21
Μεσαίες τάξεις (2+4+5+7+8+9+12+15)**	54,21	54,06	53,38	53,94	54,86	56,47	57,66	58,38	56,37
Εργατικές-λαϊκές τάξεις (3+6+10+13+16)	44,18	44,26	44,97	44,64	43,90	42,32	40,95	40,14	42,42
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή: ΓΓ ΕΛΣΤΑΤ, ΕΕΔ, επεξεργασία δική μας

* Ελάχιστα ποσοστά γιατί δεν περιλαμβάνεται η κατηγορία 8

** Μέγιστα ποσοστά γιατί περιλαμβάνεται η κατηγορία 8

Πίνακας 6. Ανώτερες, μεσαίες και εργατικές-λαϊκές τάξεις ως % του εργατικού δυναμικού, 2006-2014 (Β' τρίμηνο)

Κοινωνικές τάξεις	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ανώτερες τάξεις (1+11+14)*	1,46	1,54	1,52	1,30	1,09	1,01	1,06	1,08	0,89
Μεσαίες τάξεις (2+4+5+7+8+9+12+15)**	49,41	49,63	49,47	49,06	48,28	47,15	43,95	42,44	41,40
Εργατικές - λαϊκές τάξεις (3+6+10+13+16)	40,27	40,63	41,68	40,60	38,64	35,33	31,22	29,18	31,15
Άνεργοι (17)	8,86	8,19	7,33	9,04	11,99	16,51	23,77	27,31	26,56
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή: ΓΓ ΕΛΣΤΑΤ, ΕΕΔ, επεξεργασία δική μας

* Ελάχιστα ποσοστά γιατί δεν περιλαμβάνεται η κατηγορία 8

** Μέγιστα ποσοστά γιατί περιλαμβάνεται η κατηγορία 8

9. Αντί συμπερασμάτων

Από την ομαδοποίηση των κοινωνικών τάξεων που αποτυπώνεται στους Πίνακες 5 και 6, προκύπτουν τρία ταξικά σύνολα. Τα δυο με αντικειμενική ταξική πόλωση και το ένα με ταξική ανομοιογένεια.

Οι ανώτερες τάξεις με «αστική αντικειμενική πόλωση» περιλαμβάνουν την καπιταλιστική τάξη στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας τους μανάτζερς των κρατικών καπιταλιστικών επιχειρήσεων και την ανώτερη κρατική γραφειοκρατία.

Οι μεσαίες τάξεις που χαρακτηρίζονται από ταξική ανομοιογένεια περιλαμβάνουν τη νέα μικροαστική τάξη (του ΚΤΠ – στις ιδιωτικές και κρατικές καπιταλιστικές επιχειρήσεις – και του κρατικού μηχανισμού), την παραδοσιακή μικροαστική τάξη (αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό), τη μεσαία αστική τάξη (εργοδότες), τα συμβοληθούσα μέλη παραδοσιακής και μεσαίας αστικής τάξης, και το σύνολο μεσαία αστική ή καπιταλιστική τάξη, το οποίο εντάσσεται σε αυτό το σύνολο στη βάση μιας πιθανής υποεκτίμησης του ΥΤΠ και υπερεκτίμησης του ΚΤΠ.

Τέλος οι εργατικές-λαϊκές τάξεις με «προλεταριακή αντικειμενική πόλωση», συμπεριλαμβάνουν την εργατική τάξη, τη νόθα εργατική τάξη, το σύνολο νόθα εργατική ή εργατική τάξη και την κατώτερη μισθωτή βαθμίδα.

Όπως παρατηρούμε από τον Πίνακα 5 διαμορφώνονται δυο μεγάλα ταξικά σύνολα και ένα ιδιαίτερα μικρό.

Το μεγαλύτερο, ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης, είναι εκείνο των μεσαίων τάξεων, με ποσοστά άνω του 53%

για όλα τα έτη της περιόδου. Το σύνολο αυτό εμφανίζεται μάλιστα αυξημένο στο τέλος της περιόδου έναντι της αρχής της: 56,37% της συνολικής απασχόλησης το 2014 έναντι 54,21% το 2006.

Το δεύτερο μεγάλο ταξικό σύνολο είναι εκείνο των εργατικών-λαϊκών τάξεων, με ποσοστά άνω του 40% για όλα τα έτη της περιόδου. Το σύνολο αυτό εμφανίζεται μειωμένο στο τέλος της περιόδου έναντι της αρχής της: 42,42% της συνολικής απασχόλησης το 2014 έναντι 44,18% το 2006.

Το τρίτο ταξικό σύνολο, οι ανώτερες τάξεις, αποτελεί μια κοινωνική μειοψηφία, σε όρους συνολικής απασχόλησης, και μάλιστα μειούμενης: από 1,61% της συνολικής απασχόλησης το 2006 σε 1,21% το 2014.

Σε όρους ποσοστών επί του εργατικού δυναμικού διαμορφώνονται τέσσερα σύνολα, εάν προσθέσουμε και τους ανέργους. Τρία μεγάλα, με τρίτο τους ανέργους, και η κοινωνική μειοψηφία των ανώτερων τάξεων.

Το μικρότερο ταξικό σύνολο, αυτό των ανώτερων τάξεων είναι ισχνό και μειούμενο στη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου: από 1,46% το 2006 σε 0,89% το 2014.

Το μεγαλύτερο των μεσαίων τάξεων εμφανίζεται μειούμενο σε όρους ποσοστού επί του εργατικού δυναμικού και από 49,41% το 2006 έχει πέσει στο 41,40% το 2014, που είναι και το χαμηλότερο ποσοστό του στη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου.

Το δεύτερο μεγάλο ταξικό σύνολο εκείνο των εργατικών-λαϊκών τάξεων, επίσης εμφανίζεται μειούμενο και από 40,27% του

εργατικού δυναμικού το 2006 έχει πέσει στο 31,15% το 2014.

Ωστόσο το τρίτο σε μέγεθος σύνολο, αυτό των ανέργων αυξάνεται, από το 8,86% του εργατικού δυναμικού το 2006 και το 7,33% το 2008 στο 26,56% το 2014.

Η αυξανόμενη ανεργία διογκώνει το «βιομηχανικό εφεδρικό στρατό» και ασκεί πίεση στους μισθωτούς απασχολούμενους να υποταχθούν στις «προσταγές του κεφαλαίου», ενώ πιέζει τους μισθούς προς τα κάτω (βλ. Μαρξ, 1978-α: 659). Το σύνολο των ανέργων δεν έχει ταξική ταυτότητα, συναποτελούμενο, ωστόσο, σε κάθε περίπτωση από μη κατόχους μέσων παραγωγής: απαλλοτριωμένα πλέον μέλη των ιδιοκτητριών τάξεων και απολυμένους μισθωτούς και νέους ανέργους. Λόγω αυτής της σύνθεσής του μπορεί «κάτω από

ειδικές συνθήκες της κοινωνικής συγκυρίας» να πολωθεί – κατά ένα περισσότερο ή λιγότερο σημαντικό τμήμα του –, ενάντια στα ταξικά συμφέροντα της κοινωνικής μειοψηφίας των ανώτερων τάξεων και της κοινωνικής τους συμμαχίας με την εκμεταλλευτική μεσαία αστική τάξη, μαζί με τις εργατικές-λαϊκές τάξεις και εκείνα τα τμήματα των μεσαίων τάξεων (παραδοσιακή και νέα μικροαστική τάξη) που επίσης «κάτω από ειδικές συνθήκες της κοινωνικής συγκυρίας» μπορούν να πολωθούν ενάντια στα συμφέροντα της κοινωνικής μειοψηφίας των ανώτερων τάξεων και των μεσοαστών ταξικών συμμάχων τους. Η κοινωνική πλειοψηφία που τότε μπορεί να διαμορφωθεί είναι συντριπτική απέναντι στην ταξική συμμαχία ανώτερων τάξεων και μεσαίας αστικής τάξης.

Βιβλιογραφία

Althusser, L. (2003), «Από το Κεφάλαιο στη Φιλοσοφία του Μαρξ», «Το αντικείμενο του Κεφαλαίου», σε L. Althusser, , I. Balibar, R. Establet, P. Macherey, J. Rancière, *Να Διαβάσουμε το Κεφάλαιο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού Ετών 2006-2014 – Πρωτογενή στοιχεία Β' Τριμήνου (INE-ΓΣΕΕ).

Κάππος, Κ. (1987), *Κοινωνικοπολιτικά Ζητήματα του Εργατικού Κινήματος*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Κάππος, Κ. (2004), *Ταξική Διάρθρωση της Σύγχρονης Ελληνικής Κοινωνίας*. Αθήνα: Αλήθεια.

Λένιν, Β. Ι. (1988), «Η Ανάπτυξη του Καπιταλισμού στη Ρωσία», *Άπαντα*, Τόμος 3. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Μαρξ, Κ. (1978-α). *Το Κεφάλαιο*, Τόμος Πρώτος, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Μαρξ, Κ. (1978-β), *Το Κεφάλαιο*, Τόμος Τρίτος. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Μαρξ, Κ. (1984), *Θεωρίες για την Υπεραξία*, Μέρος Πρώτο. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Μαρξ, Κ. (χωρίς χρονολογία έκδοσης), *Αποτελέσματα της Άμεσης Διαδικασίας Παραγωγής* [VI ανέκδοτο βιβλίο]. Αθήνα: Α/συνέχεια.

Μηλιός, Γ. (2002), «Το ζήτημα των μικροαστών: Ενιαία τάξη ή δυο διακριτά ταξικά σύνολα;», *Θέσεις*, τ. 81, Οκτώβριος - Δεκέμβριος: 59-80.

Μηλιός, Γ. και Οικονομάκης, Γ. (2007), «Εργατική τάξη και μεσαίες τάξεις: ταξική θέση και ταξική τοποθέτηση. (Μια κριτική προσέγγιση στη θεωρία των κοινωνικών τάξεων του Νίκου Πουλιαντζά)», *Θέσεις*, τ. 99, Απρίλιος - Ιούνιος: 19-55.

Μηλιός, Γ. και Οικονομάκης, Γ. (2008), «Για τον ταξικό προσδιορισμό της εργατικής και της νέας μικροαστικής τάξης: μια απάντηση», *Θέσεις*, τ. 105, Οκτώβριος - Δεκέμβριος: 15-31.

Μουζέλης, Ν. (1978) *Νεοελληνική Κοινωνία: Όψεις Υπανάπτυξης*. Αθήνα: Εξάντας.

Μπαλιμπάρ, Ε. (1986), «Για τη μαρξιστική έννοια του 'καταμερισμού της χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας' και την πάλη των τάξεων», *Θέσεις* τ. 17, Οκτώβριος - Δεκέμβριος: 99-111.

Οικονομάκης, Γ. (1999), «Καπιταλιστικός Τρόπος Παραγωγής και Μάνατζερς», *Ουτοπία*, τ. 37, Νοέμβριος- Δεκέμβριος: 145-66.

Οικονομάκης, Γ. (2000), *Ιστορικοί Τρόποι Παραγωγής, Καπιταλιστικό Σύστημα και Γεωργία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Οικονομάκης, Γ. (2005), «Σκέψεις πάνω στο θεωρητικό προσδιορισμό της εργατικής τάξης», *Θέσεις*, τ. 90, Ιανουάριος - Μάρτιος: 93-126.

Οικονομάκης, Γ. και Μπούρας, Φ. (2007), «Ο κοινωνικοοικονομικός και πολιτικός ρόλος των μικροϊδιοκτητών αγροτών στη Γαλλία των μέσων του 19^{ου} αιώνα: Σημείωμα πάνω στη μαρξική ανάλυση και πλευρές της θεωρητικής της αξιοποίησης από τον Νίκο Πουλιαντζά», *Θέσεις*, τ. 99, Απρίλιος - Ιούνιος: 57-89.

Παπαδόπουλος, Π. (1987), *Η Ταξική Διάρθρωση της Σύγχρονης Ελληνικής Κοινωνίας*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Πουλαντζάς, Ν. Α. (1982-α), *Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις*, Τόμος Β'. Αθήνα: Θεμέλιο.

Πουλαντζάς, Ν. Α. (1982-β), *Οι Κοινωνικές Τάξεις στον Σύγχρονο Καπιταλισμό*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (2014). *Ειδικό Τεύχος: Αποτελέσματα της Ηλεκτρονικής Καταγραφής του Συνόλου των Επιχειρήσεων και των Εργαζόμενων – Μισθωτών με Σχέση Εργασίας Ιδιωτικού Δικαίου, από 1 έως 31 Οκτωβρίου 2014*. Τμήμα Στρατηγικού Σχεδιασμού Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Πολιτικών Εργασίας «ΕΡΓΑΝΗ» και Κοινωνικής Προστασίας Ομάδα Διαχείρισης του Πληροφοριακού Συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ».

Carchedi, G. (1977), *On the economic identification of social classes*. London: Routledge & Kegan Paul.

Dedoussopoulos, A. (1985), *Capitalism, simple commodity production and merchant capital: the political economy of Greece in the 19th century*, Ph.D. Thesis. University of Kent at Canterbury: Photocopy offprint.

Economakis, G. E. (2005), "Definition

of the capitalist mode of production: re-examination (With Application to Non-capitalist Modes of Production", *History of Economics Review*, No. 42 (Summer): 12-28.

Goodman, D. and M. Redclift (1982), *From Peasant to Proletarian - Capitalist Development and the Agrarian Transition*. New York: St. Martin's Press.

Harrison, M. (1977), "The peasant mode of production in the work of A. V. Chayanov", *The Journal of Peasant Studies*, No. 4 (July): 323-336.

Hindess, B. and P. Q. Hirst (1979), *Pre-capitalist Modes of Production*. London: Routledge & Kegan Paul.

Jessop, B. (1985), *Nicos Poulantzas - Marxist Theory and Political Strategy*. London and Basingstoke: Macmillan Publishers LTD.

Wright, E.O. (1983), "Class boundaries and contradictory class locations", σε A. Giddens, and D. Held (eds.), *Classes, Power, and Conflict - Classical and Contemporary Debates*. London and Basingstoke: The Macmillan Press LTD: 112-129.

Wright, E.O. (1997), *Classes*. London - New York: Vers

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ

12 - 14 Απριλίου 2016

Συμμετοχή του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Χρ. Τριανταφύλλου) στο εργαστήριο θεματικών δικτύων συνδικαλιστικής επιμόρφωσης που διοργάνωσε το Ευρωπαϊκό Συνδικαλιστικό Ινστιτούτο (ETUI), στην Albufeira της Πορτογαλίας, με βασικά θέματα εργασιών την ταυτότητα της συνδικαλιστικής επιμόρφωσης του ETUI, την ανταλλαγή εμπειριών και παιδαγωγικών πρακτικών, την εναρμόνιση των δικτύων καθώς και ζητημάτων που άπτονται των επιμέρους θεματικών δικτύων.

18 Μαΐου 2016

Συμμετοχή του Γιάννη Κουζή, υπεύθυνου τομέα εργασιακών σχέσεων του ΙΝΕ και καθηγητή Πάντειου Πανεπιστημίου, σε εκδήλωση της συνδικαλιστικής παράταξης

του ΜΕΤΑ με θέμα εισήγησης: «Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα σε κρίσιμο σταυροδρόμι».

11- 13 Μαΐου 2016

Συμμετοχή του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Χρ. Τριανταφύλλου) στην ετήσια Διάσκεψη του Δικτύου Συνδικαλιστικών Ερευνητικών Ινστιτούτων (TURI), που διοργάνωσε στη Sesimbra της Πορτογαλίας το Ευρωπαϊκό Συνδικαλιστικό Ινστιτούτο (ETUI) με θέματα εργασιών: εργασιακές σχέσεις & κοινωνικός διάλογος στην Πορτογαλία, βασικές προκλήσεις για τα συνδικάτα στην Πορτογαλία και στην Ευρώπη, επιπτώσεις από την ψηφιοποίηση και ρομποτοποίηση στην αγορά εργασίας, προσφυγική κρίση και απαντήσεις των συνδικάτων.

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ
Ιουλιανού 24, Τ.Κ. 104 34
Κωδ. 3385